

İSMET
ÖZEL

*Fahri
Vazifeleri*

1

Çıdam Yayınları

Telif Eserler: 16

Dizgi-Kapak: Aycan Grafik

Baskı-Cilt: Bayrak Matbaası

Birinci Baskı: Şubat 1992

TAHRİR VAZİFELERİ

I

İsmet Özel

Çatalçeşme Sk. Üretmen Han
Kat: 1 No: 106
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 513 65 16

SEN VE BEN

*You and I are human beings;
most people are snobs.¹*

ÖNCE SANA şunu haber vereyim: Birlikte bulunduğumuz süre boyunca sanma ki ben yazmak ve anlatmakla uğraşacak, seni de okumak ve anlamaya çalışmakla uğraştıracam. Görünüşte elbette ben kelimeleri kâğıt üzerine diziyorum, yine görünüşte sen bu işaretlerden kendince anlamlar çıkarıyor, bu anlamları kendi yapındaki yerlerine yerleştiriyorsun. Ama her ikimizin de hangi ihtiyacı karşılamak üzere böyle davrandığını düşünecek olursak seni ve beni bulunduğumuz yere iliştiren ortak bir bağ olduğunu fark ederiz. Ben ne için yazıyorsam sen de onun için okuyorsun. İşte tam bu noktada bir yanlış anlamaya engel olmak gerek. Sen ve ben birbirimize muhtaç değiliz. Bizler yalnızca muhtaç yaratıklarız o kadar. Bu yüzden aramızdaki ortak bağ yani ihtiyaç içindeki yaratıklar olma bağı birbirimizi hesaba katmamızı gerektiriyor. Yine bu yüzden yazma ve okuma etkinliğine girişmekle yazar ve okur konularımızın kolayca birinin diğeri yerine geçmesini sağlayacak bir yolu açmış oluyoruz. Çünkü eğer ben senin senliğini gözeterek yazıyorsam, sen de benim benliğimi gözeterek okuyorsun. Giderek sen bendeki seni yazdığın kadar ben sendeki beni okuyorum. İki koldan başlatılmış aynı arayışın ortasındayız.

Senle ben arasında geçen bir macera bu. İki insan arasında olabilen bir şey, yalnızca iki insanın başına gelebilen bir şey. Başka yazma ve okumalar sırasında aynı şey olmaz. Başka okuma ve yazmalar sorular içinde kalarak sorulardan sorulara ilerlemek için değildir. Öyle okuyup yazarlar hayret ve hayranlıklarını coşturmak için değil, sönmüştürmek için etkinlikte bulunurlar. Sözün gelişi bir tüzük yazmak veya okumak gerektiğinde varlığını insan olarak değil, aygıt olarak ele almak zorundayım. Demek ki seni ve beni özel olarak hesaba katmayan, bizim maceramız dışında kalan yazma ve okumaları oldukları yerde, dışarda bırakıyoruz. Biz ikimiz içeri girelim. Çoğukimse dışardadır, dışarıklıdır. Dışta kalanı, dışarda olanı, dışarıklı yaşamı önemsiz, değersiz ve gereksiz sayamayız. Dış olmazsa iç olmaz. Dışın gereği vardır, çünkü ancak böylelikle iç korunabilir. Tehlike bütün olan bitenin dıştakinden ibaret olduğunu kabul eder. Çoğukimse bu tehlikeden habersiz yaşadığı için dünyada rahatlık bulmakla gönlünü hoşnut eder. Çoğukimse beğenirse bile dünyanın katılığını uygun ve yerliyerinde sayar, öyle saydığından dolayı da dünya karşısında gerektiğini düşündüğü katılığı gösterir.

Sen ve ben çoğukimse değiliz. Demek ki çoğukimsenin durumu bize uymaz. Dünyada rahatlık aramıyoruz, dünyanın katılığını olağan karşılamıyoruz ve bu katılığa katılıkla cevap vermek gerektiğini düşünmüyoruz. O halde dünyada rahatlık aramıyoruz diye eziyeti onayladığımızı söylenebilir mi? Dünyanın katılığına katılıkla cevap veremeyeceğimize göre yumuşaklık gösterip ezilmeyi mi kabullendik? Yenilmeyi göze mi aldık? İşte diyalektik tuzağı. Sen ve ben bu tuzağa yakalanmadığımız kadar insanız. Çoğukimse bu tuzağa düştüğü için insanlığından uzaklaşıyor. Diyalektik düşünce birbirine zıt iki tarafı gösteriyor. Katılık ve yumuşaklık gibi. Oysa insan olmak iki zıt taraftan birine ait kalmakla mümkün değil. İnsan demek ünsiyet sahibi olabilen, ünsiyet kurabilen demek. Tıpkı seninle benim kurduğum ünsiyet gibi, bir çok ünsiyetin ürünüdür insan. İnsan yerle gök arasındadır, ne tam olarak yere, ne tam olarak göğe aittir. İnsan akılla şehvet arasındadır, bu ikisinden

birinin alanında kalanı artık insan diye adlandıramayız.

İnsan olarak senin ve benim dünyayla ilişkimiz yaptığımız şeyle, yapacağımız işle kayıtlıdır. Ne yapıyoruz ve ne yapacağız? Dünyanın katılığını olağan karşılamadığımız ve bu katılık karşısında katılaşmayı insanlıktan uzaklaşmak saydığımız göre "eylemimiz" neye dönük? Eylemimiz aldığımız haberin gereğini yerine getirmeye dönük. Ben sana en azından bunu haber veriyorum. Benim sadık bir haberci olup olmadığım senin sadıklardan biri olup olmadığınla sıkı sıkıya bağıntılı. Ay göründü! dediğim zaman bir tepeye tırmanıp aya bakmaya mı koşacaksın, yoksa bayram mı edeceksin? Çoğukimse içinde yer almak insan olmaya özgü duyarlıkların budandığı bir alanda yer almak demeye gelir. Ama insan olmaya özgü duyarlıkları yüklenerek yaşamak da alabildiğince gözüpek bir yol arkadaşlığına atılmak demektir.

Böyle bir yol arkadaşlığına atılabilmek için benim çıkmazımdan kurtulabilmem gerek. Benim çıkmazım şurada:

Ben
sen de benim kadar
çıkmaza girmeyesin diye girdim
çıkmaza.
Şimdi senin felâketini istemedikçe
kendimi felâketten kurtaramayacağımı
görüyorum.
Anladım ki benim felâketimi tatmamış
olan benim hangi felâkete uğradığımı
bilemez.
Benim kurtuluşum ancak benim gibi,
benim kadar kurtuluşu
özleyenin bana el vermesiyle mümkün.
Senin felâkete uğramanı istemem.
Çünkü seni öldürürsem (seni kendi
duygu ve düşüncelerim içinde eritip,
kendime benzetirsem) bana yardım
edemezsin. Sen ölmezsen (benim **alter**
ego'm olmazsan), benim ölümümün sona
ermesi gerektiğini anlayamaz, bana
yardım için bir şey yapamazsın.
Seni öldürürsem kendi kurtuluş
yolumdaki ışığı söndürmüş olurum.
Seni öldürmezsem kendi kurtuluşuma
açılan yolu
tamamen tıkamış olurum.

İKİMİZİN ARASINDAKİ MELEK YAHUT İKİ MELEK ARASINDA BİZ

Who is the third who walks always beside you?

When I count, there are only you and I together

But when I look ahead up the white road

There is always another one walking beside you

Gliding wrapt in a brown mantle, hooded

I do not know whether a man or a woman

-But who is that on the other side of you?²

KONUŞURKEN, (kimi zaman da yazarken) muhatabımızın söylediklerimizi anlamış olduğuna sevinebiliriz. Öyle ya, zaten o anlasın diye konuşmuyor muyuz? Yine de sonuç her zaman sevindirici olmayabilir. Karşımızdaki sözlerimizi anladığı için üzülmemiz de mümkün. Belki kötü bir haber verdik. Belki bir haberi kötü verdik.

Muhatabımız söylediklerimizi anlamadı diye üzülebiliriz. Tersine, karşımızdakinin ne dediğimizi anlamamış olması sevinmemize yol açabilir. Anlasaydı her ikimiz için de iyi olmayacaktı, diye düşündüğümüz de olur. Bütün bu karmaşıklıklar içinde, sözlere karışan insanlar, insanlara karışan sözler arasında yaşayıp gideriz. Dilbilimciler olan biteni bir düzen çerçevesinde açıklamaya çabalarlar, dil felsefesiyle uğraşanlar meselenin mahiyetini çözümlene girişimindedirler. Ama aramızdaki melek veya melekler amellerimizle niyetlerimiz arasındaki boşluğu doldurur. Hatırlar mıyız hem sağımızda, hem solumuzda oturan; amellerimizi tespit eden iki de melek olduğunu? Çağdaş telaş cevaz verir mi buna? Oysa onlar ne kadar çok karışıyor konuşmalarımıza...

NEDİR BU TAHRİR VAZİFELERİ?

I

ADI ÜSTÜNDE bunlar benim tahrir vazifelerim. Şunca yıl yaşadıkdan sonra vazifemin yazmak olduğunu nihayet anladım. Bence daha şiddetlisi yazmakla vazifeli olduğumu anladım. Yaşayan insanlara birer vazife düşüyorsa, bana düşen de yazmaktır. Bu kadarını serinkanlılıkla kabul edebiliyorum. Bana şiddetli gelen yazmakla vazifeli oluşumdur. Yazmaya sürgün olduğum duygusu ediniyorum bundan. Oysa ben yazmaktan her zaman kaçtım. Yazmak ürküntü verici, ürpertici geldi bana hep. Nasıl olur da bir insan bir kaç kelimeyi seçerek yanyana getirir ve onları sabit kılma cesaretini gösterebilir? Meselâ, herkese pek basit gibi görünen bir cümleyi, "pencereden kuş uçtu" gibi bir cümleyi hangi cesaretle yazıya geçirebilir? Bu cümleyi oluşturan /kuş/ /pencere/ /uçmak/ kelimelerinin nereden gelip nereye gittiklerini bir insanın kolaylıkla bilebileceği benim aklıma sığmaz. Üstelik bu cümlede cereyan ettiği, dile getirilen vakıanın gerçekten vuku bulup bulmadığını bilmek, vuku bulduysa ne anlam taşıdığını bilmek de zorlu bir iş. Hâsılı, yazmak hodbince bir eylem olarak göründü bana. Yazmaya kalkışanlar mağrur kimselerdi.

Pencereden kuş uçtu cümlesini yazmak bana zor gelse de. Pencereden kuş uçtu/Yandı yürek tutuştu türküsünü kolaylıkla söyleyebilirim. Çünkü böylece şiire bulaşıyorum. Düzyazıda yazarın, müellifin, muharririn ne dediğini önce kendisi bilmesi şarttır. Düzyazıyı ne dediğini bilen kişi yazmalı, ama şiirde böyle bir şart yok. Şairler ne söylediklerini tamıtamına bilmezler. Bilseler belki onlar da ağızlarını açmazlardı. Şiir okuyanlar da kesin doğruları aradıkları için şiire bakmazlar. Şiir insanlık durumunun kaçınılmaz ihtiyacından doğan bir söz fişkırmasıdır. Konuşma da şiirle eşdeğerde olmasa bile bir insan ihtiyacının tezahürüdür. Konuşmanın tek amacı iletişim sağlamak olmayabilir. Sırf konuşmuş olmak için de konuşur insanlar, muhatabını bulmadan da konuşurlar. Yazmaktan ürküğüm, konuşmayı elverişli bulduğum içindir ki bir yayın organında düzenli yazılar yazmak gerektiğinde sütunumun başlığını "Konuşmak" koydum. Yazdıklarımın "yazı" iddiası taşımaktan uzak kalmaları için elimden geleni yaptım. Yine de ne ben yazmayı bırakabildim, ne de yazmak beni bıraktı. Bir boyun eğiş artık bu tahrir vazifeleri: Yazmakla vazifeliyim ve vazifem yazmaktır.

Yaşadığımız günlerde vazife kelimesi günlük dilden yavaş yavaş çekiliyor, onun yerine iki ayrı karşılık kullanılıyor: Ödev ve görev. Mekteplerde öğrencilere ödev veriyorlar, bir polis ise görevini yapıyor. Ödevde daha çok o işi yapanın dışından hissettiği bir zorunluluk ve bir bakıma zorlama var. Görevde ise yapan kişinin istemi ağır basıyor. Ahlâkî bakımdan bir ödevin yerine getirilmesi ve tamamlanmasıyla üstün bir iş yaptığımız anlaşılıyor. Bunun yanısıra, bir görevi üstlenmek başlıbaşına bir üstünlük belirtisidir. Ödev ile görev arasındaki farkı dile getirmek kaygusuyla şöyle diyebiliriz: Ödev katlanmayı, görev ise gözüpekliliği gerektirir. Benim giriştiğim bu yazma (tahrir) işinin de katlanılacak ve gözüpeklik isteyen tarafları var. Yazmayı ödev biliyorum ve yazma görevini üstlenmişim. İşimin bir yanı zorunluluk: Yazmaktan kaçamıyorum. Oysa kaçabilmeyi nasıl da isterdim. Öte yandan istemimin (irademin) devreye girdiğini anlıyorum ve yazma işinin başarılmasını gönülden istiyorum. Eğer bu başarıya erişilmesi için bir görev üstleneceksem işimin diğer yanı belirginleşiyor: Atılganlık, işte böyle bir çatışma içinde tahrir vazifelerimle başbaşa kalıyorum.

Halbuki, tabiatım ne bir ödevi tamamlama, ne de bir görevi üstlenme zevkini arayan bir tabiatır. Eski kuşakların "vazifeşinas" dedikleri kişilerden değilim. Beni tahrir vazifelerine aklım bağlıyor. Aklım beni 'düşkırıklıkları karşısında yılgınlığa kapılma' diyerek uyarıyor. Yılgınlığa kapılırsam ortama uyacağım ve beni düşkırıklığına uğratanların suçuna ortak olacağım. Aklım bunu yapma, en azından bunu yapmayabilirsin diyor bana. Yazmaya sürgünsün, bu yükümlülüğü ortama uymadığını, suça ortak olmadığını belli eden bir şey yapmakla yerine getir. Tahrir vazifelerine başla! Aklım bana bunları söylüyor, ama ben aklıma bütün zorlukları veya büyük zorlukları bertaraf edebilecek bir imkânmiş gibi güvenmiyorum. Aklıma güvenim elimden en az bir iş gelebileceğine beni ikna edişiyse sınırlı. Olanca gayretimle yılgınlığın gövdesine nişan alan tüfeğin tetiğini çekecek gücü toparlayabilirim. Son gücümü beni düşkırıklığına uğratan ortamı berhava edecek bombanın fitilini ateşlemek için harcayabilirim. Elimde bulunan hurma fidanı tahrir vazifelerimdir.

Düşkırıklığı dediğim zaman eskilerin "sükût-i hayâl" dedikleri şeyi kastetmiyorum. Hayal kurmakla başım hiç hoş değildir. Gelecekte beklediği nelerse onları kafada keyfince şekillendirip sonlara uymayan durumlarla karşılaşınca hayalleri yıkılan kimselerden değilim. Güvendiğim dağlara kar yağmış falan değil. Derinden bir düşkırıklığı benimkisi. Geçen her gecenin leyle-i kadr, karşılaştığım her kişinin Hızır olmadığını anladığım zaman kırılıyorum. Böylece kırılan bir düş haline dönüştüğümü görüyorum. Evet, bizzat kendim bir düşkırıklığıyım, kırık bir rüyayım ben. Ve hepimiz öyleyiz.

*We are such stuff as dreams are made on*³

II

Ortama uymaktan olumsuz, kötü bir olaymış gibi söz ettim. Daha sert bir söz de söyleyerek ortama uymanın bir suça ortak olmakla aynı anlama geleceğini dile getirdim. Doğrusu meraka değer bir yaklaşım. Ortama uymanın neresi kötüyümüş? Ortam denen şey de neymiş? Bu suç da nerden çıkmış? Bu soruları cevaplamam gerekecek.

Görünüşe bakılırsa bir toplumda yaşayıp da ortama uymamak imkânsız. Hepimiz, en azından, beslenme, örtünme ve barınma biçimleri bakımından ortama uyuyoruz. Aradaki farklar bazan dikkat çekici görüntüler ortaya çıkarsa da insanlar benzer şeyleri yeyip içiyor, birbirine benzeyen giyimler içinde, konutlar içinde yaşıyorlar. Domuz eti yemeyenler, hiç et yemeyenler, eroinmanlar, alkolikler, sigara dahil hiç keyif verici madde kullanmayanlar yeyip içme bakımından; şapka giyenler, sarık saranlar, başlarını açmamakta titizlik gösteren ve başlarını örtmemekte titizlik gösteren kadınlar giyim kuşam bakımından; masraflarını karşılamada büyük zorluklar çektiği halde prestij semtlerinde oturanlarla yüksek gelir sahibi olduğu halde gecekondu muhitlerinde yaşayanlar konut kültürü bakımından ilginç bir tercihler yelpazesi oluşturuyor. Benzer ve farklı davranışlarıyla insanlar topluca kendi ortamlarını oluşturuyorlar. Belki bütün yer küre göz önüne alınırsa bütünleşmemiş olsa bile büyük bir insanlık ortamından söz etmemiz mümkün. En azından dış görünüş bakımından böyle. Sınırlı bir ortamda çevreye uyumsuzluk gösterenler, çoğu zaman ya zaman yahut yer bakımından bir başka ortama uyum sağlamış bulunanlardır. Andersen'in Uçan Sandık masalının kahramanı "İndiğim ülke İran olduğu için" diyordu, "yatak kıyafetimle sokakta dolaştığım kimsenin dikkatini çekmedi."

İnsanların hayat çerçevesi içinde ortama uyum gösterme konusunda çok şey söylenebilir. Genel anlayış uyumlu olanın toplum düzenine kolaylık sağladığı, buna karşılık her uyumsuzluğun toplum için bir zorluk çıkardığı yolundadır. Ne olursa olsun bir ortamda "uyumsuz" bir unsur belirmişse, ortaya

bir "uyumsuzluk" çıkmışsa, o noktada anlaşılmaya değer, üzerinde kafa yorma mecburiyeti duyduğumuz bir durum var demektir. Her uyumsuzluk uyarıcı bir işaret, genel yapının gidiş yönü hakkında bir belirtidir. Çoğu kimse ortama uymanın yerinde ve isabetli bir davranış olduğunu bilinçle benimsediği için ortamın gereklerini yerine getirmez; onların ortama uyuşu yaşamayı anlama çabasına hiç girememiş bulduklarının ve ne yapıp ne yapmama konusunda hiç kafa yormamış olduklarının sonucudur sadece. Bu demek değildir ki, insanların bazıları düşündüklerini, düşünce sahibi olduklarını gösterebilmek için uyumsuzluğu seçmek durumundadır. İnsan ve ortamı arasındaki ilişki derinden anlaşılmaya geçecek oranda çapraşıktır. Bazan dış görünüş itibariyle içinde bulunduğu ortama tam uyumu sağlamış insanlar düşünceleri ve beklentileri bakımından ortamlarla uyumsuzluğun en şiddetli olanını yaşarlar. Eğer bir mesele varsa, meselenin özü burada yatar.

Ortama uymamak kısa yoldan ediniliverecek bir kimlik kalıbı, yakaya iliştilirilecek bir rozet değildir. Karşı çıkmaktan şeytanî bir zevk duyan muhalif tabiatlı kimselerin izhar ettikleri davranış kalıplarıyla benim burada sözünü ettiğim ortama uymama arasında bir mütekabiliyet yok. Ben de elbet bir ruh durumundan söz ediyorum, ancak bu ruh durumu ahlâkî bir bilinçlilik durumunu yansıtmaktan ziyade, belli bir insan tipinin buluncundaki (vicdanındaki) iniş-çıkışları, geliş-gidişleri, yani rahatsızlıkları yansıtır. Bu insan sanatla, düşünce verimleriyle vazgeçemeyeceği bir bağlantı kurmuş ve bu bağlantı yüzünden ortamlarla uyumunu kaybetmiştir. Bu insan tipinin dünyadaki son (büyük?) değişme sebebiyle uyumsuzluğu katlanarak artmaktadır. Ama bir yandan da, eğer istiyorsa ortamlarla uyum sağlamak için önünde geniş bir alan açılmaktadır. Bayağılığa verilecek en küçük taviz, büyük uyum alanlarının açılabilmesine elverişli hale gelmiştir.

Bayağılık. Evet, kelime bu. İyi ama, bayağılık günümüzde, çağımızda icad edilmedi ki! Her çağda bayağılık vardı. Bayağılıkla ortamlarla uyum arasındaki ilişki neden her zamankinden daha göze batır hale gelmiş olsun? Durumu aydınlatmak için çağımızdaki (daha doğrusu günümüzdeki demeli) değişimin karakteristiğini anlamak gerek. Giorgio de Santillana, rönesans düşünürleri üzerine yazdığı kitabına şu cümleyle başlıyor: "Bütün çağlar geçiş çağıdır, ama bazıları hepsinden daha fazla geçiş çağıdır," Belli bir tarih perspektifi içinde nasıl olup da bu güne geldiğimizi merak ettiğimizde bazı dönüm noktaları tespit ederiz. Modern medeniyete varan yolda bazı dönemlerin, bazı kişilerin etkileyici damgasını anmadan edemeyiz. İşte öyle bir çağda -günde- yaşıyoruz ki "etkileyici damga" sözü anlamını kaybetmiştir.

Eğer bu çağ da her çağ gibi bir geçiş çağı ise nereden nereye geçiliyor? Böyle bir sorunun cevabını bulmayı bir yana bırakın, böyle bir sorunun ağırlığı hissedilmiyor.

Her çağda olduğu gibi bu çağda da bir değişme var. Ama değişmeme yönünde bir değişme bu. Yani bir tür "muhafazakârlık" mı baskın çıkıyor çağımızda? Hayır, değişmeden hiç bir şey beklemeden yaşanan değişmelere katlanıyoruz. Değişmeleri hızlandırmanın da, onlara engel olmaya çalışmanın da kavrayış alanımızda bizlere bir çizgi temin ettiği söylenemez.

Neyin bayağı, neyin soylu olduğu konusunda bir uzlaşma elde edebilmiş değiliz. Değerlerimizin değeri hakkında tereddütler içindeyiz. Fark edebildiğimiz, kavrayabildiğimiz oranda geçmiş dönemlerde geçerli olan bayağılıktan kaçma yolları, yöntemleri, davranış biçimleri günümüzde tanınabilir olmaktan çıktı. Ortamlarla uymayı reddeden insan için kaderine duhul etmekten başka çıkar yol yok. Ortamlarla uymuyorum, çünkü dünyada evimde değilim. Dünyayı evi sayanların suçuna katılmıyorum. Yine de suçsuz olduğum zehabına kapılmıyorum. Dünyayı evi sayanların suçuna katılmayışım suçsuzluğu seçişimden değil. Bayağılaşma suçundan hâlis olabilme suçuna kaçıyorum. Kendi varoluşumla ilgilenerek kaderime giriyorum.

III

"Panik yapma!" böyle diyor bazıları, özellikle gençler. Anlaşılan İngilizce "Don't panic!" ibaresinin bir çeşit Türkçe(?) karşılığını kullanmak niyetiyle söyleniyor söylenen. Her tercümenin taşıdığı noksanlığı fazlasıyla taşısa da sık sık ve yaygınlaşarak kullanılıyor bu söz. Bana soracak olursanız, "Panik yapma!" diyenler boş konuşmuyor, en gerekli uyarıda bulunuyorlar. Çünkü çağımız, "günümüz" denecek kadar dar çağımız bir panik çağı. Kelimeyi önceden bilmez, kullanmaz değildik. Ama ben yaştakiler ve daha eskileri kelimenin ıstılahı anlamına ağırlık vererek ifadeyi Türkçeye uygun kıldı: Paniğe kapılmaktan, paniğe uğramaktan söz edilirdi ve akıllıca davranmaya meydan vermeyecek bir telaş işaret etmekten ibaretti anlamı. Günümüzde yine bu anlam hesaba katılıyor, yine de yeni kullanışta sanki kelimenin kaynağına bir gönderme var gibi. Panik bir dünyada yaşıyoruz. Grek mitologyasındaki Pan'ı anıştıran belirtilerle dolu bir yaşayışın tehlikeleriyle karşı karşıyayız. İşte bu "Tahrir Vazifeleri"ni kendimi panikten korumak, paniğe kapılmaktan kendimi sâlim ve selîm kılmak için yazıyorum. Öyle inanıyorum ki panik karşısında bir şeyler yapmanın yolu paniği önlemeye çalışmaktan geçmez. En doğrusu paniğe hiç katılmamak, yani üretken bir çabaya kendini bağlamaktır.

Keçi ayaklı, boynuzlu, kara kıllı Pan kolaycı, tembel bir tanrı. O en çok sevdiği ögle sonu uykusundan uyandırılacak olursa yattığı mağaradan öyle ani, öyle kocaman haykırışla haykırırımış ki kırlarda panik başlarmış, kendini rahatsız edenlerin tüyleri korkudan dimdik olurmuş. Pan'ın kırlara tümünden saldığı korkuyla uğraştığı iş arasında bir benzerlik var. Pan sürülerin, hergelelerin, arı kovanlarının koruyucusu. Avcılara avlarını bulmada yardımcı oluyor. Çağımızda sosyalleşme adı altında gerçekleşen sürüleşmeye nasıl da denk düşen bir durum! Alemle gelen düğün bayram diyen insanlar korkularını böylelikle nasıl da haklılaştırıyorlar! Pan'ın adı paein 'çayırda otlamak veya otlatmak' fiilinden geliyor. İsterseniz bu özelliği çağımızdaki demokratikleşmeyle birlikte düşünebilirsiniz.

Pan'ın dünyasında korku ve eğlence iç içe. Dağ perilerinin şenliklerine katılıyor. Baştan çıkardığı periler arasında sonunda Nergis'e (Narcissus'a) sevdalanan Yankı (Echo) da var. Selene'yi iğfal edebilmek için kara keçi kıllarını akça pakça koyun postuna dönüştürmüş. İffetli Pitys Pan'dan kurtulmak için köknar haline gelmiş. Pan'ın başındaki çelenk oradan. Yine iffetli Syrinx Pan tarafından kovalanırken Ladon ırmağı sazlıklarında kamışlardan biri oluvermiş. Göz koyduğu periyi ele geçirmek için rastgele kestiği kamışlardan ünlü nefesli çalgısını yapmış Pan. Eğer gerekiyorsa çağımıza ilişkin yakıştırmaları siz bulun. Benim dikkatimi, Pan'ın alâmet-i fârikası sayılan şeylerin kimisinin Pan'a teslim olmayan, Pan'ın sevdiği, ama diğerlerinin iffetli kalmak adına bu sevgiye karşılık vermedikleri perilerin izlerini temsil ettiği çekt.

Korkuya teslim olmayan, korkutmakla yılgnlık salanın baş tacı olur, ağzını çiçeklendirir mi demeli? Dikkatimi çeken bir başka husus da Pan'ın saygın bir tanrı olmayışı. Eli avdan boş dönen avcılar, soğan saplarıyla dövermiş Pan'ı. Mitologya'nın düşündürücü tarafları çok. Ama yine de Grek efsanesiyle günümüz dünyası arasında benzerlikler, koşutluklar bulmak zorunda değiliz. Ne var ki "umuma mahsus" bir koşuşturmanın yürürlükte olduğunu inkâra kimsenin gücünün yeteceğini sanmıyorum. Her alanda panik yaşanıyor dünyada. İnsan sürülerinin akla uygun bir yön tutturdıklarını ileri sürmek hiç de kolay değil. Bu sürüleri büyük ölçüde manipüle edebilecek mevkide olanların da panik içinde olduklarını söyleyebiliriz. Bu yüzden onlar da müdahalelerini akla uygun esaslar dahilinde değil, kısa vadede çıkarlarını azamiye ulaştırarak ölçülerde yapıyorlar, yapabiliyorlar.

Çok sayıda insanın çarkına kapıldığı koşuşturmanın bir panik değil de kaçınılmaz bir değişme ve hatta bir tür gelişme olduğunu ileri sürenler çıkabilir. Görüşleri bu yönde olanlarla bir tartışmaya

girip insanların çoğunluğunun zengini ve fakiriyle, yönetilene ve yöneteniyle, doğulusu ve batılısı, kuzeylisi ve güneylisiyle nasıl panik içinde bulduklarını kanıtlamaya niyetim yok. Ayrıca söz konusu panik çağımıza özgü değildir, insanların panik içinde buldukları dönemler hep olmuştur denecek olursa böyle sözler karşısında susmakla yetinirim. Kendi bakış açımın doğru olduğuna birilerini ikna etmek benim vazifemin içine girmiyor. Çünkü birilerini bir şeylere ikna etme çabasının o kimseleri gütmeye çalışmanın bir başlangıcı olduğuna inanıyorum. Kimse kimseyi gütmesin. İnsanlar olarak duyarlı olduğumuz hususlarda birimizin diğerine açılmasını sağlayacak güvenlik alanını tahkim edelim. Önce özden öze ulaşan irtibatı kuralım. Bu irtibatla memur olduğumuzu bilelim. İnsanlığın başarılarının talebesi olmayı kabullendiğimiz kadar; bu başarıların kaynağına dirsek çevirmenin hangi felâketleri davet ettiğini görelim.

Denn wenn es schon wahr ist, dass moralische Handlungen, sie mögen zu noch so verschiedenen Zeiten, bei noch so verschiedenen Völkern vorkommen, in sich betrachtet immer die nehmlichen bleiben: so haben doch darum die nehmlichen Handlungen nicht immer die nehmlichen Benennungen, und es ist ungerecht, irgend einer eine andere Benennung zu geben, als die, welche sie zu ihren Zeiten, und bei ihrem Volk zu haben pflegte.⁴

MODERN MEDENİYETİN doğuşuyla birlikte insan düşüncesi egocentric yani ben-merkezci hale geldi. Çünkü doğru ya da yanlış, modern medeniyet insanların kendilerini ve benzerlerini yalıtılmış bireyler olarak kavramalarına yol açan bir ortam türetti. Günlük hayatımızı sürdürürken sahip olduğumuz düşüncelerden sanata, felsefeye, bilime, siyasete kadar uzanan düşüncelerimizde hep kendimizi kalkış noktası kabul ediyoruz. Belki modern medeniyetin türettiği ortamı eleştiriyor ve kınıyoruz ve belki kendimizi kalkış noktası saymayı hatalı, uygunsuz, çirkin buluyoruz; ama içinde bulunduğumuz ortamdan çıkamadığımız gibi, yalıtılmış bireyler olarak düşünmekten kurtulamıyoruz.

Bu rahatsızlık verici durumun yıkıcı ve zararlı etkilerini hafifletmek için bulduğumuz çare bir tür göreceliğe sığınmaktan geçiyor. Nasıl kendi doğrularımız varsa, herkesin de kendine has doğruları olduğunu kabul noktasına geliyoruz. Yine de bu kabulümüz sadece toplum hayatını sürdürme hatırına, kendimizin de yararlanacağı bir uzlaşma alanını koruma adınadır. Yoksa hepimiz içten içe kendi doğrularımızın mutlak doğrular olduğuna inanma eğilimindeyiz. Fırsat bulur bulmaz başkalarını kendi doğrumuz içine sokma çabası gösterir, bir başkasını neyin gerçekten doğru olduğunu ikna uğraşırız. Aynı çaba karşımızdakinden gelince de insanlar arasında gizli ve/veya açık bir çatışma baş gösterir.

İnsanlar arasındaki çatışmanın yegâne kaynağı her insanın bir diğerinden farklı doğrulara sahip oluşu ve kendi doğrusunu karşısındakine kabul ettirme çabası değil elbette. İnsanlar çok daha değişik sebepler yüzünden de çatışıyorlar. Demek ki, insanları âlemşümûl bir doğruda birleştirip aralarındaki çatışmayı önlemek gibi bir amaç özlenir, istenir bir amaç katına yükselemez. Üstelik, bir yönüyle her insanın sadece kendisinin tadına varacağı doğru veya doğrulara sahip oluşunun olumlanabilecek bir özellik taşıdığını söylemeyi ihmal etmemeli. İnsanın biricikliği elinden alındığında kişiliği de yıkılmış olur. Öyle ise hangi tarafa meyledeceğiz? İnsanların kendi doğruları içinde kalmalarından mı bir fayda beklemeli, yoksa ortak doğrulara sahip olmaktan yarar ummak daha mı iyi? İnsan düşüncesi ben-merkezci kaldıkça yalıtılmış bireyler ister kendi doğru(!)larına sarılsınlar, isterse ortak doğru(!)lara tutunsunlar sonuç mahrumiyet ve zarardır. Demek ki bir çıkar yol bulabilmek ben-merkezciliğin terkiyle mümkündür.

Ben-merkezcilikten uzaklaşmak, ben'imizin bağlantı kurduğu gerçekliği merkez saymamız anlamına gelir. İyi ama, bağlantı kurduğumuz gerçeklik de ne ola? Bir başka insan mı? Bir cemaat mi? Bir millet, bir toplum, insanlığın tamamı mı? Ben-merkezcilikten uzaklaşıp bağlantı kurduğumuz gerçekliği merkez almaya yöneldiğimiz zaman bunlardan hangisine ağırlık vermiş olursak olalım bizi ben-sen ilişkisine götüren ilâhî müdahaleyi bilerek veya bilmeyerek benimsemiş oluruz. Çünkü kalkış noktası ben olan ve yine bene dönen bir kafa yapısını terk etmiş, ben'imizi ancak verilmiş ilişkiler içinde kazanabildiğimizi, dolayısıyla bunları bize veren bir Kudret'in elinde olduğumuzu anlarız.

Böylece doğru ve yanlış sınırlarını benimizin çizdiği yargılardan oluşmaz, bizi bağlantılı kılan ilke, doğrunun ve yanlışın birbirinden nasıl ayrılabilceğinin ölçüsünü de verir.

Bu noktaya ulaştığımızda doğrunun ve yanlışın ne olduğu meselesini bir çırpıda çözmüş olmayız. Mantıkçıların ve filozofların doğruyu yanlıştan ayırabilmek için göze aldıkları çabalar abesle iştilal değildir. Din bilginleri her çağda ve her ülkede davranışların dinlerine göre hangilerinin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu insanlara açıklamaya giriştikleri zaman boşuna zahmet çekmiş olmadılar. Bizi insan olarak bağlantılı kılan ilkenin doğru ve yanlışını birbirinden ayırma ölçüsü verdiğini söylediğimiz zaman her yerde ve her çağda bir bakışta tanınabilecek doğruyu keşfettiğimizi söylemiş olmuyoruz. "Bağlantılı kılan ilke" demekle meselenin içine girmiş oluyoruz. Doğrunun her çağ ve her yerde göreceliğini ileri sürdüğümüzde; herkesin kendine göre doğrusu var dediğimizde meselenin dışında kalmıştık.

Doğru veya doğru davranış her çağda ve her yerde aynı kalır, mesele onun yerli yerince adlandırılıp adlandırılmadığındadır. Ben-merkezci ve kendini yalıtılmış birey kendisi bağlantı kuramadığı için ve bağlantılı kılan ilkeye gönüllüce uymadığı için suyun bir yakasında doğru kabul edilen şeyin öte yakaya geçince yanlış sayıldığını sanır. Göremediği hangi adlandırmanın neye tekabül ettiğidir. Öyleyse dili dinlemeli, dilin nerede ne zaman ne dediğini anlamalıyız. Dil, bağlantılı kılan ilkenin dışı vurulmasını sağlar. Doğruyu doğrudan öğrenebiliriz.

Bizim dilimizde, Türkçede **doğru** doğuru'dur; yanlış ise yanılış. Gerek kâinatın düzeninde, çekip çevrilişinde ve gerekse toplumun biçim alışında, işleyişinde doğurucu olan, verimli, üretken, bereketli olanı doğru sayıyoruz veya saymamız gerekiyor. Doğru demek hayatın savunulması demektir. Buna karşılık yanlış bir bütün olarak tabiatı ve toplumu asıl doğrultusunda seyretmekten alıkoyma, onu yana çekme, yan'lılaştırarak yolundan saptırmadır. Dünya hayatı dediğimiz oyunda yananlar yanılışa uğrayanlardır.

Kâinatın ve toplumun deveranında ve kendini yeniden üretişinde bağlantılı kılan ilke yürürlüktedir. Ekolojik dengeden ahlâki davranışlara kadar bir dizi ilişkide bütün yaratıklar irtibatlandırılmışlardır. Ancak, yaratıkların birbirleriyle bağlantısı körle kötürümün ilişkisinde olduğu gibi bir bağımlılık ilişkisi değildir. Yaratıklar yaratılmış olmalarından ötürü Yaratıcı ile olan rabıtaları doğrultusunda "doğru" yani **doğuru** davranış gösterebilirler. Söz konusu rabıtaya her fazladan müdahale davranışın yana kaymasına, yanılışa varmasına sebep olur.

İnsanoğlu kendi varlığında bir bağımsızlık özelliği algıladığında, yapıp etmelerinde kendine mahsus, kararı kendinin verip uygulayabildiği bir iktidar alanı bulunduğunu sandığında kendini Allah karşısında bir taraf, bir "yan" kabul eder. Hakkın kendinden sadır olduğu zannına kapılır. Bağlantılı kılan ilkeye tabi olmaksızın doğru davranabileceği görüşü edinir. Bu yan'a çekilme tutumu yanlıştan, yanlıştan başka bir şey değildir. Bu yanılış bir bozulmadan ibaret olduğu halde, taraf olmada inat eden insan heva ve heveslerini Allah'a doğrulatma çabasına girişir.

Kur'an-ı Kerim, bizi bu konuda açıkça uyarmıştır: **"İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun dünya hayatına ait sözü hoşuna gider ve o, kalbinde olana Allah'ı şahid getirir. Halbuki o, düşmanların en yamanıdır. O, yeryüzünde iş başına geçti mi orada fesad çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez."** El-bakare/204-205. İnsanoğlunun bu tutumu çok eski çağlardan beri çeşitli sapıklıkların yani yana, yanılışa, yanlışta sapmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ne var ki modern medeniyetin yaygınlık kazanmasıyla birlikte ben-merkezciliğin genel bir tavır haline gelmesi insanların çok kolay yanılmalarını, üstelik bu yanılışlarını doğru ile eşdeğer saymalarını hızlandırmıştır. Öyle ki **"Kendilerine 'yerde fesad yapmayın' denildiği zaman**

'Biz ancak islâh edicileriz' derler". El-bakare/11.

Gerçekten de fesâd çıkaranların, bozulmayı yürürlüğe sokanların görünüşte üretken ve verimli bir etkinlik içinde bulduklarını gözlemleyebiliriz. Eğer doğru muhtevassız *doğuru* verimi, üretimi, çoğalmayı kapsamış olsaydı insan toplumlarının zaten devam edebilmek için bağlantı kurdukları **kültür** ahlâkî davranışların tek ölçüsü olurdu. Oysa doğrunun bir muhtevası vardır ve muhteva insanın Yaratıcısıyla rabitasını koparmamakla, yan'a düşmemekle elde tutulabilir. Yanlış içinde olanlar kültürel devamlılıktan başka bir ölçüye gerek duymadıklarım ileri sürerek: **"Bilâkis dediler: "Gerçek biz atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk. Biz de hakikaten onların izleri üstünden doğruya erdirilmişleriz".** Ez-zuhuf/22. Demek ki doğruya yalnızca ben-merkezci insan tekleri değil, aynı zamanda **ethnocentric**, kavim-merkezci topluluklar da kendilerine göre bir anlam yükleme, doğruyu kendi anlayışlarının boyutlarına indirgeme eğilimindedirler. Oysa çok doğru var demek, hiç doğru yok demekle aynı kapıya çıkar. Şahsi doğrular nasıl birer yanlıştan başka bir şeyi ifade etmiyorsa, millî doğrular da topluca yanlıştan başka bir durumu yansıtmazlar. Elbette doğrunun her şahısta diğerinden farklı bir dışa vurumu, her millette başka bir görüntüsü olabilir. İnsan olarak bizim anlamamız gereken doğrunun her özgül durumda nasıl biçimlendiğidir. Her doğuru olan bağlantı kuran ilkeye uyum gösteren, her yanlış ise kendini ihtiyaçtan vâreste görendir.

ACABA BEN KENDİM MİYİM?

On pourrait s'étonner que les pensées profondes se trouvent dans les Merits des poHes plutôt que des philosophes. La raison en est que les poètes écrivent par le moyens de l'enthousiasme et de la force de l'imagination: il y aen nous des sentences de science, comme dans le silex, que les philosophes extraient par les moyens de la raison, tandis que les poètes, par les moyens de l'imagination, les font jaillir et davantage étinceler.⁵

ÇOCUKTAN AL haberi. Ben de öyle yaptım. Uzun zamandan beri kafamı kurcalayan, hayır kurcalayan değil, kafamda uzun zamandan beri oluşumunu sürdüren bir düşüncenin belirginlik kazanması bir çocuğun söyledikleri sayesinde tamamlandı. Altı yaşındaki kızım Hesna, kahvaltı masasında annesine: "Anne, ben Fenerbahçeli miyim?" diye sordu. Daha büyük kardeşleri güldüler bu soruya. Demek onlar böyle bir soruyu sorabilecek safiyet çizgisini geride bırakmışlardı. Günlük hayat içinde çoğukimse "neler de soruyor bu çocuklar" deyip geçer. Çocukların dikkat çeken soruları kimi zaman büyükleri sıkıştırır, zor durumda bırakır; bazan da büyükler böyle sorulardan kendilerine övünç payı çıkarır. Lakin ben küçük kızımın sorusunu işittiğimde, işte Jaspers'in sözünü ettiği durum diye düşündüm. Karl Jaspers, Felsefeye Giriş adlı kitabının ilk sayfalarında: "İnsanın kendi felsefi düşüncesinin kaynağını kendinde bulduğunun hayranlık verici bir işareti" diyor, "çocukların sorularıdır. Onların ağzından çoğu kez anlamı doğrudan felsefi derinliklere dalan sözler işitilir."

Bu bakımdan çocuklarla şairlerin ortak bir yanı var. Şairler bir türlü büyüyemedikleri, çocuk kaldıkları için mi? Pek değil. Bence çocuklarla şairlerin (listeye delileri de ilâve edebilirsiniz) derinlere dalan sözler edişlerinde paylaştıkları şey tedbirsizliktir. Çocuk hakikate yönelen sözler ederken nelere dikkat etmesi, hangi sırayı izlemesi gerektiğini bilmez. Bu konuda hazırlıksızdır. Şair ise söz ederken alacağı tedbirlerin sözünü saptıracağına bilincindedir. Şair sözünü dışa vururken herhangi bir sırayı izlerse, söylediklerinin ne kadar sıradanlaşacağını bilir. Şairler akıl yürütme yöntemi olarak vecde gelmeyi ve imgelemi seçmişlerdir. Diyeceksiniz ki, vecdin ve bir tür düşleyiş yolu olan imgelemin akıl yürütmeyle ne ilgisi var? Bu (yöntem diye öne sürdüğün) durumlarda akıl baştan atılmaz mı? Hayır, bilâkis, vecd halinde de, imgelem içinde de akıl hep devrededir. Ne var ki çocuk saflığı, bozulmamışlığı yüzünden; şair ise giriştiği savaşın gereği olarak akıllarını bütüncül özelliğiyle, ayrışmamış yeteneğiyle, harekete geçirirler. Burada hesaba katılmayan diğer akıl yürütme yöntemlerinin aldıkları tedbirler, gözettikleri sıra yüzünden çarpıtılmış olduğudur. İstemeyerek katlanılan toplum zorlamaları, ortama baskın çıkan anlayış tarzına kapılma, hiç bir tartıya vurulmaksızın benimsenen ön yargılar ve karşısındakine kendini geçerli kabul ettirmek için girişilen çabalar yüzünden adına "yetişkin" dediğimiz kimseler onlara verilmiş akli bütün zenginliğiyle kullanamaz duruma düşürülmüşlerdir. Yetişkinler için mantıklı ve gerçekçi düşünüp, öyle davranmak toplum darbeleriyle zayıflatılmış bir akli kullanmaktan ibarettir. Bu sıradanlaştırılmış akıl hakikate yönelme yetisine sahip değildir; bu yetersizliğini gururla tamamlar ve hakikate sırtını döner.

Hakikate yönelmek, hakikate yüzünü dönmek, hakikate teveccüh etmek çarpıtılmış aklın karşısına bütünlüğünü koruyan, ayrışmamış akılla çıkmakla olur. Vecd hali budur. Bu durumda yetişkinlerin aklını zaafa uğratan toplum ve toplum kurumları yok sayılmış olmaz, vecd halinde içine girilen meseleyi, bilmeceyi varoluşun bütün boyutlarıyla karşılama çabası söz konusudur. "Anne, ben

Fenerbahçeli miyim?" Küçük kızımın sorusu zihnimde çoktandır dönüp dolaşan soruları toparlamama sebep oldu. Fenerbahçeli olup olmamak (genel anlayış ölçülerinde ele alınacak olursa) son derecede keyfi bir seçim, insan ilişkilerinde ağırlığı çokça hissedilmeyen bir özelliktir. (Bazı kimseler için ve bazı zamanlarda bir futbol takımı taraftarı olmanın çok belirleyici hale geldiğini, hayatî ağırlık kazandığını biliyoruz.) Çocuk safiyeti yetişkinlerin zihinlerini kaplayan bağımsız karar alma veya en azından bazı alanlarda kimliğin belirlenmesi hususunda mahrecin insanda (insan tekinde) olduğu, nihayetini de insan tekinde bulduğu yanılsamasını yıkıyor.

Kafamda dönüp duran soruları iki öbekte toparladım ki bunlar birlikte aynı öbekte yer alıyorlardı: Önce, insanın tamamlanmış bir mahiyeti, özü olmadığı; ve sonra insanın bu tamamlanmamış, ama bir mahiyet kazanma sürecinin yalnızca insanlar dünyasında, yani insanlarca anlamlandırılabilir bir dünyada yaşanabildiği, hissedilebildiği hususları zihnimde belirginlik kazandı.

Zihnimde belirginlik kazandığını söylediğim birinci husus, yani insanın tamamlanmış bir özü olmadığı hususu, varoluşçuların temel görüşlerinden birini paylaşma noktasına geldiğim izlenimi uyandırabilir. Ama öyle değil. Varoluşçular (her ne kadar bu etiketi hiç biri üzerine almasa da) insandan başka hiç bir varlığın bir varoluş süreci yaşamadığını, sadece insanın kendi verdiği kararlarla kendisini "inşâ" edebileceğini öne sürerler. Benim anlamına vardığım nokta varoluşçularınkinden farklı. İnsanın mahiyetinin tamamlanmamış oluşu, onun dünya hayatında bazı şeyleri yapmaya ve bazı şeyleri yapmamaya "memur" oluşuyla bağlantılı. Yani insan zaten tamamlanmış özünün gereği olan işleri yapmak, tabiatından doğan eylemleri yerine getirmekle hayatını geçirmez. Karar verebilmek için dayanak sahibi olduğu bir hazır "öz"ü yoktur. Bilâkis öze yönelmeyi ancak Allah'ın insan için koyduğu emir ve nehiylere uygun davranmak suretiyle başarabilir. Gerçekte insan Fenerbahçeli olup olmadığını, bile bilemez. İnsanı diğer yaratıklardan ayıran bir tasarı olarak varlığını, kendisine ulaşan haberler aracılığıyla hissedebilme imkânıdır. Demek ki, insan kararlar alarak varlığını inşâ etmez, ama yaratılışını gözlemleyerek varoluşunun tadına varabilir.

Adına Batı Medeniyeti dediğimiz sapkınlık, hastalığı olduğu kadar dünyaya sözünü geçirme gücünü de insana bir "öz" yakıştırma temayülüne borçlu. Descartes'ın "Ben bütün özü veya tabiatı düşünmekten ibaret olan bir tözüm" dediğinden bu yana Batı âlemi yalnızca ruh ile bedeni, din ile dünyayı birbirinden kopuk farz eden bir anlayış alanını yaygınlaştırmakla kalmadı; aynı zamanda insan ile tabiatı da birbirine rakip olabilecek iki unsurmuş gibi algılatan bir yol tutturdu. Şimdiler de insanla tabiatın barışması gereğinden sıkça söz ediliyorsa da, henüz meselenin anlaşıldığına dair güçlü belirtiler yok. İnsan ve tabiat iki ayrı "öz" sahibi iseler, yahut bu ikisinden birinin özü varsa yanlıştın farklı bir düzeyde tekrarından başka bir şeyle karşılaşılmayacağını peşinen söyleyebiliriz. Yaygın yanlıştın gerek Hıristiyanlığın ve gerekse İslâm dininin önemini tebarüz ettirmek isteyen bazı çevreler tarafından da paylaşıldığını eklememiz gerek. Bu çevreler hilkâtin yüceliğini vurgulamak gerektiğini düşündükleri zaman dikkatleri çiçeklere, böceklere, kuşlara, ıssız (?) dağlara, denizlere, rüzgârlara çeviriyor. Bu yaklaşımdan insanın dünyaya müdâhalesinin muhtar (özerk) bir alanı varmış gibi bir anlam çıkıyor. Oysa insanın yerde ve gökte değil bir şey yaratmak, yaratılmış olan üzerinde tasarrufta bulunmak gücü bile yoktur. Eğer insanın dünyaya düzen vermek, eşyaya yön tayin etmek gibi bir "yeterliliği" olsaydı kendisi "ehl-i kible" olmak gibi bir mükellefiyete muhatap olmazdı.

Peki ama, bütün bunları ben niye yazıyorum? Bilinçli olmama bilincinden kime söz ediyorum? İnsan olarak ne senin, ne benim "mahsus" bir öze sahip olmadığımızı, her şeyin Allah'ın elinde olduğunu kendini bu türden tecrübelerle kapamış bir kimseye aktarabilmem imkânsız. Eğer karşımda

"acaba ben kendim miyim" sorusuyla yaşıyan biri varsa, onun benden alacağı fazla bir şey de olmasa gerek. İnsanları önceden kabule hazırlanmadıkları düşüncelere götüremeyiz. Zaten zihnimde "ben Fenerbahçeli miyim" sorusuyla belirginlik kazanan ikinci husus da bu. İnsanlar öze yönelme çabalarını yalnızca insanlarca anlamlandırılabilir bir dünyada yaşıyor. Yani insanlar sadece istedikleri cevabı almak üzere bir soru soruyor. Yetişkinlerin çarpıtılmış "ortam" içinde ve bu ortamın gerekleri uyarınca sordukları sorular aynı oranda çarpıtılmış cevapları almak için oluyor ister istemez. Bütünlüğünü koruyan, ayrışmamış aklın uyarınca sorulan sorular ise soru olmaktan çıkıyor, "dua" haline geliyor. Dua ile hakikate teveccüh etmek Yaratan'la irtibata tutunmak demektir. Bu aynı zamanda bütün yaratıkların dünyasıyla insanların dünyasının irtibatlı olduğunu bilme demektir. Böyle bir bilgi hem yaşama (hayat) sürecinde yuvalanmıştır ve hem de yaşama sürecinin insanca biçimi olan tarihte yuvalanmıştır. Bedenen, ruhen ve amellerimiz itibariyle yaratılmış ve yaratılmakta olduğumuzun bilgisi insanın muktedir ve muhtar olmadığının bilgisini sağlar. Allah'a râm olduğunu bilmek, aynı zamanda Allah'ın verdiği bedene hangi mükellefiyetlerin düştüğünü bilmekle eşanlamlıdır.

OLDUĞUN YERDEN BAŞLA

MODERN DÜŞÜNCENİN giderilmez yanlışı hiç yanlış yapmamak isteğiyle kendine bir kalkış noktası, bir sıfır noktası aramasındadır. Oysa insana ilişkin hiç bir mesele başlangıcından itibaren ele alınamaz. Çünkü insan kendi eseri olmayan bir mekâna, seçimine katılmadığı bir zamanda konulmuştur. Bununla birlikte insan bulunduğu yerin ve çağın yükünü kaldıracak çapta yaratılmıştır. Yoksa hayatını idame ettirmesi imkânsız olurdu. Yani insan hangi zorluklar karşısındaysa, onları alt edebilecek kolaylıkları da elinin altında tutar. Bu anlamda insana dünya musahhar kılınmıştır. Ne var ki, olduğu yerden başlamayı akledemediği zaman insan zorunlu olarak zihninde keyfince türettiği geçmiş veya gelecek bir altın çağa kaçmak, sığınmak gereği duyar. Bunu yapar yapmaz da kendi çağının ve kendi yerinin ona bahsettiği imkânları, savaş araçlarını kullanamaz duruma düşer. Giderek, kendi özelliklerini çağıyla ve yeriyle uyumsuz hale sokar. Bu uyumsuzluğun sonucu yalnızca çağından kaçan, yerini inkâr eden insanın nereden geleceğini bilmediği darbelere karşı savunmasız kalışı değil, aynı zamanda dostunu tanıyamayıp, düşmanını ayırt edememesi demektir. Dolayısıyla sürekli olarak hayaletlerle dövüşmek, hayaletler tarafından taciz edilmek gibi bir duruma düşecektir.

Kendi çağının ve yaratıldığı yerin verilmiş olduğunu bilmekle insan hem hayaletlerle kuşatılmaktan kurtulur, hem de varlığı hakkındaki vehimlerden. Sahteliğinden sıyrılır ve sahiciliğine sahip çıkar. Sahicilik ezel ve ebed arasında bir noktada bulunduğunu ve bu ikisi hakkında hiç bir zaman tatminkâr bir kavrayışa varamayacağını bilmekle başlar. Oluşmakta olan bulunulan yerde ve zamandaki "tek insan"dır. Bu tek insan hem başka insanlarla olan bağlantısı içinde kendi biricikliğini fark edebilen ve hem de geçmişten getirdiği, şimdi içinde yaşadığı ve gelecek doğrultusunda yöneldiği zamanı yaşayan insandır. Ezel ve ebed hakkında yeterli kavrayışa ulaşmadığı halde yaratıldığı yeri ve çağı üstlenen insan geçmiş-şimdi-gelecek bağlantısını isabetli bir tarzda kurar. Yerinden uğrayan, çağından kaçan insanın düştüğü yanlışa ve çarpıklığa düşmez. Yerini ve çağını reddeden insan için geçmiş sona ermiş (ve belki bu yüzden özlenen), gelecek ise henüz hiç olmamış (ve belki bu yüzden ulaşılmak istenen) birer alandır. Bitmiş geçmişle başlamamış gelecek arasında kalan şimdinin hiç bir önemi ve değeri yoktur. Şimdi hep arızî, hep eksik kalır.

Sahiciliği kabullendiği için yerine ve çağına aslî yeri tanıyan kişi ise en azından şimdinin geçmişle, geleceğin şimdiyle anlam kazandığını ve her üçünün birbirine kolaylıkla dönüşebildiğini anlamıştır. Günümüzde Batı medeniyetinin askerî, malî, enformatik üstünlüklerin tümünü elinde tutmasına rağmen telef olmuş insanların toplumu gibi görülmesi karşısında, bağımlılık zilletini taşıyan, geleneksel kurumları tahrip edilmiş, kadrolarının darmadağınlığının acısını çeken İslâm âleminin benzersiz bir hayatiyet sahibi oluşu Müslümanların oldukları yeri doğru değerlendirmeleri ve çağlarından kaçmayışlarıyla açıklanabilir. Öyleyse Müslümanlar oldukları yerden başlamayı bilirler.

YA DEDİKLERİMİZ ANLAŞILSAYDI!

KENDİNİN ANLAŞILMAYIŞINDAN yakınan insanlara her çevrede rastlamak mümkün. Sanatçıların bazıları, bazı sevgililer, dostlar veya arkadaşlar zaman zaman anlaşılmamaktan şikâyet eder. Bazan da bu şikâyeti bir diğeri adına başkası yapar. Filânca düşünür anlaşılamadı der. Hatta anlaşılamayışı yaygın bir mesele olarak alanlar vardır. Bir iletişim kopukluğundan, belli bir bildirinin aktarılma zorluğundan hayıflanarak söz edenler çıkar karşımıza. Filozofların kayda değer takıntılarında biri de budur. Söylenenin yerli yerince anlaşılması özlenir bir durum olarak sunulur hep. Ama acaba istenildiği gibi cereyan etseydi mesele sonuç ne olurdu hiç düşünen yok.

Belki anlaşılmamak gerçekten bir dert, yine de işin öte yanını düşünmeden olmaz. Bir düşünelim ki insan olarak talihli olduğumuz hususlardan biri iletişim kurma imkân ve ihtimaline sahip oluşumuz kadar, birbirimizi yanlış anlama, hatta bazan birbirimizi hiç anlamama imkân ve ihtimaline sığınabilmemizdir. Eğer zihnimize oluştuğunu varsaydığımız düşüncelerin tümü tam bizde oluştuğu gibi muhatabımıza ulaşabilseydi belki de sonuçtan hiç memnun olmayacaktık. Bilelim ki insanlar birbirleriyle anlaşmaya kalkışırken bile bağımsız, muhtar, kendi başlarına buyruk değiller. Arada yalnızca ortamın koyduğu engeller yok, bir de bazı şeylerin o şekilde cereyan etmesi için üzerimize salınan "ilâhî" müdahale var. Soyut resmin öncülerinden Kandinsky önündeki tablonun ters durduğunu ilk bakışta fark etmediği için çığır açıcı düşünceler edindi. Yanlış anlamaların, tercüme yanlışlarının benimsediğimiz kültürel değerlerdeki yerini öğrenecek olursak şaşar kalırız.

İnsanla ilgili hiç bir hususta mutlakıyetçi olmamanın yararına inanıyorum. Mutlak manâda niçin anlaşacakmışız? Kullandığımız dil mükemmel değil, onu kullanan bizler mükemmel değiliz. Buradan mükemmel bir iletişim beklemek kadar acaib şey olur mu? Bir insanın anlaşılmayışı onu yalnızlığa itebilir. Ama aynı yalnızlık tamamen anlaşılma sonucu da doğar. Tamamen anlaşılmak, anlayanın anlaşılarda anlaşılmaya değer bir şey bulmamasına varır çünkü.

notlar

(1) *Sen ve Ben insanız; çoğukimse züppedir.*

e.e.cummings

(2) Hep senin yanbaşımda yürüyüp duran o üçüncü de kim?

Saydığımda, bir sen varsın bir de ben birlikte
Ama ağaran yola doğru ne zaman baksam
Bir başkası var yanbaşımda hep yürüyen
Kahverengi bir abaya sarınmış süzülüyor, başı örtük
Erkek mi, kadın mı bilmiyorum
-Ama kim o senin öte yanında?

T.S. Eliot

(3) *Biz rüyalarla aynı maddeden yapılmışız.*

Shakespeare

(4) Ahlâki davranışların, ortaya çıktıkları toplumlar ne kadar farklı olsa da, kendi içlerinde neye denk düştükleri bakımından hep aynı kaldıkları gerçekten doğru sayılabilir; ama yine de aynı davranışlar her zaman aynı adları taşımazlar ve herhangi bir davranışa kendi zamanında ve kendi halkı içinde alışılmış olduğu addan daha farklı bir ad takmak haksızlıktır.

Gotthold Ephraim Lessing

(5) Derin düşüncelerin filozoflarınkinden ziyade şairlerin yazdıkları içinde bulunması şaşırtıcı gelebilir. Bunun sebebi şairlerin vecd yoluyla ve imgelem gücüyle yazıyor oluşlarıdır; içimizde bilginin tohumları vardır, çakmaktaşıda [kıvılcımın] olduğu gibi, filozoflar onları akıl yoluyla çıkarır, oysaki şairler imgelem yoluyla onları fişkirir ve dahası ışılatır.

Descartes